

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۸، بهار ۱۳۹۵

وصول مقاله: ۱۳۹۴/۴/۲۱

تأیید نهایی: ۱۳۹۴/۱۲/۱۴

صفحات: ۸۴ - ۶۹

مکان‌یابی اراضی مسکونی با استفاده از روش ارزیابی چندمعیاره TOPSIS مورد شناسی: شهر بهبهان

دکتر حجت شیخی^۱، مرضیه غریبی^۲، مصطفی معنوی^۳

چکیده

کاربری‌های مسکونی مهمترین کارکرد هر شهر هستند که بیشترین اراضی شهری را در بر گرفته‌اند. تأمین کیفیت مسکن یکی از اهداف اصلی در برنامه‌های مسکن در کشورهای توسعه یافته است و چگونگی تأمین کیفیت آن یکی از چالش‌های جدی فراروی برنامه‌ها و سیاست‌های مسکن است. اولین ویژگی مهم برای مسکن مناسب، زمین آن است. چون مسکنی که در محیط نامناسب قرار می‌گیرد، حتی اگر شرایط مناسبی داشته باشد، نمی‌تواند نیازهای تبعی ساکنین خود را تأمین نماید؛ بنابراین، مکان‌یابی صحیح مسکن علاوه بر ارتقای کیفیت طرح‌های مسکن، موجب کاهش هزینه‌های آتی نیز می‌شود. در این پژوهش محقق سعی دارد که جهت دستیابی به مهم‌ترین هدف تحقیق یعنی مکان‌یابی اراضی مسکونی، با توجه به نیاز به احداث مجتمع‌های مسکونی جدید در شهر بهبهان، در جهت یافتن اراضی خالی مستعد برای استقرار کاربری‌های مسکونی اقدام نماید. سپس بررسی کرده که آیا گزینه‌های انتخابی، از نظر معیارهای مکان‌یابی پتانسیل‌های لازم جهت استقرار کاربری‌های مسکونی را دارند؟ و اینکه کدام یک از این گزینه‌ها برای رسیدن به این هدف مناسب‌تر است؟ برای این منظور در این پروژه پس از انجام مطالعات کتابخانه‌ای و شناسایی معیارهای مورد نیاز برای مکان‌یابی مسکونی، سه نقطه از شهر جهت استقرار فضاهای مسکونی انتخاب شده‌اند و پس از حضور در مکان‌های یاد شده و انجام برداشت‌های میدانی، این سه سایت بر اساس معیارهای ذکر شده امتیازدهی شده‌اند. برای تبدیل داده کیفی به داده‌های کمی از مقیاس دوقطبی فاصله‌ای استفاده شده است و در نهایت ماتریس تصمیم‌گیری شامل امتیازات آلترناتیوها تهیه شده است. پس از آن با انجام کلیه مراحل روش تاپسیس که در متن به تفصیل شرح داده شده است، یکی از گزینه‌ها به عنوان بهترین گزینه از میان سه گزینه موجود، معرفی شده است. پس از آن این مناطق از نزدیک مورد بازدید قرار گرفته‌اند و بررسی‌های انجام شده و پرسش از متخصصان درباره وضعیت سایت‌های انتخابی، صحت انتخاب این گزینه و دقت روش تاپسیس را تأیید می‌نماید.

کلید واژگان: مکان‌یابی، مراحل مکان‌یابی، مسکونی، روش تصمیم‌گیری چندمعیاره TOPSIS، بهبهان.

hojat.sheikhi@gmail.com

gharibi.1369@yahoo.com

mostafa.1929@yahoo.com

۱- استادیار، عضو هیأت علمی دانشگاه ایلام

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری - معماری دانشگاه ایلام (نویسنده مسؤل)

۳- کارشناس معماری، اداره آموزش و پرورش شهرستان رامهرمز

مقدمه

محل زندگی انسان‌ها مهمترین بخش شهر است و سطح عمده‌ای از کاربری‌ها را نیز به خود اختصاص می‌دهد؛ به گونه‌ای که در شهرهای کوچک بیش از ۶۰ درصد و در شهرهای بزرگ حدود ۴۰ درصد از سطح شهر تحت پوشش کاربری مسکونی است (سعیدنیا، ۱۳۷۸: ۹۵ - ۹۴). در ایران سیاست‌های مسکن بر پایه دو عامل تقاضا و عرضه برنامه‌ریزی شده است. در دوران بعد از انقلاب تاکنون در هر دوره‌ای سیاست‌های مختلفی از طرف دولت‌های وقت برای تولید مسکن اعمال شده است. طی چندین دهه گذشته، از آنجا که عوامل متعدد از درون و برون بر عامل مسکن اثر گذاشته این بخش از کشور ما دچار بحران گشته است (معمدی، ۱۳۷۴: ۴۱۳). همچنین می‌دانیم که مسکن از نظر اجتماعی و فرهنگی در جامعه اثرات فوق العاده زیادی دارد؛ به طوری که ریشه بسیاری از معضلات اجتماعی را در مسکن و شرایط زندگی نامساعد جستجو می‌کنند. از نظر اقتصادی نیز مسکن از اهمیت زیادی برخوردار است؛ چرا که در همه جوامع بخش بزرگی از ثروت و دارایی افراد را خانه و مسکن آنها تشکیل می‌دهد و یک خانه یا آپارتمان معمولاً بزرگترین خریدی است که یک شخص در طول زندگی اش انجام می‌دهد (Malien and Malys, 2009)؛ به همین دلیل، مکان‌یابی صحیح مسکن یکی از مهم‌ترین بخش‌های برنامه‌ریزی مسکن است و صرف زمان و هزینه برای آن موجب موفقیت بیشتر طرح‌های مسکن و کاهش هزینه‌های آتی می‌شود. یکی از مراحل مهم در فرآیند برنامه‌ریزی، مرحله ارزیابی و انتخاب مناسب‌ترین گزینه از بین گزینه‌های مختلف است. در این مرحله محاسن و معایب طرح‌ها نسبت به هم سنجیده شده و بهترین آنها از نظر اقتصادی و اجتماعی برای اجرا انتخاب می‌شود. معیار در برنامه‌ریزی، ضابطه عمل یا قضاوت است. اصلی که بر مبنای آن چیزی اندازه‌گیری می‌شود. مسلماً بدون داشتن معیارهای اصولی و معین، ارزیابی طرح‌ها و

مقایسه آنها با یکدیگر ممکن نیست (پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۱۰۵).

از جمله معیارهای لازم برای ارزیابی اراضی مسکونی، معیارهای کالبدی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، مالکیت اراضی و معیارهای حقوقی، زیست محیطی، ارزش سایت، دسترسی و موقعیت اراضی هستند که براساس این معیارها می‌توانیم به انتخاب گزینه مناسب از بین گزینه‌های موجود پردازیم. با این حال، توجه به همه معیارهای تأثیرگذار بر مکان‌یابی اراضی مسکونی و در نظر گرفتن تأثیر توأم آنها بر اولویت‌بندی گزینه‌های موجود کاری پیچیده و دشوار به نظر می‌رسد. از این رو در این مطالعه، محقق جهت سهولت در تصمیم‌گیری و آنالیز داده‌ها و در نهایت رسیدن به پاسخی نزدیک به واقعیت، از یکی از مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه (MADM) به نام روش TOPSIS بهره گرفته است. این روش در عین سادگی، یکی از روش‌های تصمیم‌گیری قوی است و دارای پشتوانه ریاضی نیرومند است.

هدف از انجام این پژوهش، مکان‌یابی اراضی مسکونی با در نظر گرفتن شاخص‌ها و عوامل تأثیرگذار بر ارتقای کیفی فضاهای مسکونی و انتخاب روشی کارا و مطمئن جهت تسهیل در تلفیق داده‌ها و ارائه الگوی علمی مناسب در جهت مکان‌یابی صحیح اراضی مسکونی است.

سؤالات بنیادین این پژوهش عبارت اند از: با توجه به نیاز شهر بهبهان برای احداث ساختمان‌های مسکونی جدید و براساس معیارهای موجود جهت مکان‌یابی اراضی مسکونی، چه نقاطی از شهر برای ایجاد این کاربری‌ها مناسب هستند؟ و همچنین کدام یک از گزینه‌های انتخاب شده پتانسیل‌های بیشتری برای استقرار کاربری‌های مسکونی دارد؟

مبانی نظری

- تعریف مکان‌یابی و اهمیت آن

معمولاً سامان‌دهی فضایی با دو هدف بهینه کردن مکان‌ها و همچنین سامان‌دهی کارکردها و فعالیت‌ها

شیب‌های ملایم و نواحی خوش آب و هوای شهر که مناظر طبیعی زیبا و مطلوب فضایی دارند استقرار یابد. باتوجه به وضع توپوگرافیک، اراضی مسکونی باید در زمین‌های مسطح و کم شیب تا شیب متوسط (حداکثر ۱۵ درصد) توسعه یابند و تا حد امکان از توسعه در اراضی پرشیب با قطعات نامنظم و بویژه با شیب معکوس اجتناب شود (سعیدینیا، ۱۳۷۸: ۹۵-۹۴). مناطق مسکونی باید تأمین‌کننده خلوت با جدایی آن از مناطق دیگر شهری به وسیله نوار عریض کمربند سبز باشند. مناطق مسکونی باید به گونه‌ای جهت‌دهی شوند که از حداکثر نور، باد، پستی و بلندی محل بهره‌مند شوند (Hiraskar, 1989: 40-45). همچنین دسترسی واحدهای مسکونی به بازار و محل خرید به منظور ایجاد دسترسی به غذا، لباس و سایر احتیاجات روزمره ضروری است؛ بنابراین، در مکان‌یابی فعالیت‌های مسکونی، تلاش بر این است که از اتلاف وقت خانوارها در دسترسی به مراکز خرید و مراکز آموزشی پیشگیری شود (دلایل پورمحمدی، ۱۳۷۹: ۲۶). شاخص‌های مسکن شاید مهم‌ترین و کلیدی‌ترین ابزار در برنامه‌ریزی مسکن باشد. بررسی شاخص‌های مسکن یکی از ابزارها و شیوه‌های مختلف شناخته شده ویژگی‌های مسکن به شمار می‌رود که می‌توان به کمک آن پارامترهای مؤثر در امر مسکن را شناخت و هرگونه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مورد مسکن را تسهیل نمود (ملکی، ۱۳۸۲: ۶). شاخص‌ها در واقع ابزارهای اندازه‌گیری وضع مسکن و روند تحول آن و همچنین ارزیابی میزان موفقیت و تحقق سیاست‌های مسکن شمرده می‌شوند. به‌طور کلی می‌توان شاخص‌های مسکن را در سه گروه عمده تقسیم‌بندی نمود: الف: شاخص‌های کمی مسکن، ب: شاخص‌های کیفی مسکن، ج: شاخص‌های اقتصادی مسکن (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۱۱۶).

مفاهیم برای قابل استفاده بودن باید به معیارهای تجربی تبدیل شوند، در فرایند مفهوم‌سازی که در واقع ساختن مفهوم انتزاعی برای فهمیدن یک امر واقعی است، به همه جنبه‌های واقعیت توجه نمی‌شود؛ بلکه

صورت می‌پذیرد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۶). مکان‌یابی؛ یعنی دخالت آگاهانه و ارادی سازمند کردن رابطه انسان، فعالیت‌ها و فضا به منظور انتظام بخشیدن به آنها (مرصوصی، ۱۳۸۸). مکان‌یابی فعالیت است که قابلیت‌ها و توانایی‌هایی که منطقه یا ناحیه شهری را از لحاظ وجود زمین مناسب و کافی برای کاربردهای خاص مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. شاخص‌های مورد استفاده در مکان‌یابی نسبت به نوع کاربرد، متفاوت هستند؛ اما همه آن‌ها در جهت انتخاب مکان مناسب همسو می‌شوند. استفاده از این شاخص‌ها نیاز به داشتن اطلاعات صحیح و کامل از مکان دارد و دستیابی به اطلاعات، نیازمند تحقیقات گسترده و جامعی است که پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات، جمع‌آوری شده و با ارزیابی آن‌ها، امکان تصمیم‌گیری وجود دارد (Mohajeri, 2007).

امروزه یافتن مکان یا مکان‌های مناسب برای ایجاد یک فعالیت در حوزه جغرافیایی معین، جزء مراحل مهم پروژه‌های اجرایی بویژه در سطح کلان و ملی - به شمار می‌رود. مکان‌های نهایی باید حتی الامکان همه شرایط و قیود مورد نیاز را ارضا نمایند و عدم بررسی این شرایط و قیود قبل از اجرای چنین پروژه‌هایی، نتایج نامطلوب فراوانی به دنبال خواهد داشت (مهدی‌پور و همکاران،)

شاخص‌ها و معیارهای مکان‌یابی اراضی مسکونی

به دلیل وجود الگوهای متفاوت مسکن در کشورها و حتی در شهرها و تنوع شرایط استفاده‌کنندگان، در مکان‌یابی مناطق مسکونی باید جوانب مختلفی را در نظر گرفت. نواحی مسکونی باید از مناطق خطرناک؛ مانند مسیل‌ها و گسل‌ها، محل‌های طغیان آب و مکان‌های ریزش یا لغزش زمین دور باشد. نواحی مسکونی باید دورتر از فعالیت‌های ناسازگار صنعتی و حمل و نقل قرار گیرند تا از مزاحمت ازدحام‌ها و آلودگی‌ها در امان باشد. نواحی مسکونی باید در جوار فضاهای باز و سبز احداث شود. این نواحی باید به نواحی کار و گذران اوقات فراغت نزدیک باشد و در

بر اساس آنها بتوانیم به مکان‌یابی اراضی مسکونی بپردازیم. برای به دست آوردن معیارهای مناسب جهت مکان‌یابی اراضی مسکونی نیازمند پرسش از متخصصان ذی‌ربط و مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای هستیم. در این پژوهش محقق از مطالعات قبلی که در این زمینه انجام شده استفاده نموده است و نتایج حاصل از این مطالعات برای رسیدن به غایت محقق به کار گرفته شده‌اند. در نهایت معیارها و زیرمعیارهای زیر جهت مکان‌یابی اراضی مسکونی معرفی شده‌اند:

فقط به جنبه‌هایی که در نظر محقق اصلی است، تأکید می‌شود. فرایند ساخت مفهوم به‌طور کلی شامل این موارد است: گام اول: تعیین ابعاد تشکیل‌دهنده مفهوم. گام دوم: تعیین معیارهایی که به کمک آنها بتوان ابعاد مفهوم مورد نظر را اندازه‌گیری کرد. در واقع معیارها نشانه‌های عینی و قابل اندازه‌گیری ابعاد مفهوم هستند (خاکی، ۱۳۷۸: ۷۵). گام سوم: ساخت متغیرها است (طالب، ۱۳۷۰: ۷۶)؛ بنابراین، قبل از هر کاری در این پروژه نیاز به استخراج معیارها و متغیرهایی داریم که

جدول ۱. معیارها و زیرمعیارهای مکان‌یابی اراضی مسکونی

معیارها	زیرمعیارها
۱ کالبدی	شیب و توپوگرافی
	وجود خدمات زیربنایی
	امکان احداث بنا
۲ زیست محیطی	نزدیکی به آلاینده‌های طبیعی
	وجود مخاطرات طبیعی
۳ دسترسی و موقعیت نسبت به شهر	فاصله تا بافت
	قرارگیری در محدوده شهر
	در حریم روستا
۴ ارزش سایت	تناسب، ابعاد، فرم و شکل سایت
	دید و منظر سایت
	همخوانی کاربری‌های همسایگی سایت
۵ مالکیت زمین	اراضی ملی
	اراضی موات

منبع: مشکینی و همکاران، ۱۳۹۱

- مدل TOPSIS'

بعد از تعیین اهداف کلی و مقاصد برنامه‌ریزی و تهیه گزینه‌های مختلف، ارزیابی صورت می‌پذیرد تا با مقایسه گزینه‌های مختلف، براساس شایستگی نسبی آنها گزینه یا آلترناتیو مطلوب انتخاب شود (نوجوان و همکاران، ۱۳۹۰). در روش‌های ارزیابی چند معیاره، امکان تحلیل و ارائه کلیه اطلاعات موجود در مورد گزینه‌ها بر اساس معیارهای متفاوت و چند بُعدی وجود دارد. این روش‌های ارزیابی ممکن است کاملاً کمی باشند یا کاملاً کیفی باشند و یا ترکیبی از

برای تبیین مفهوم ارزیابی لازم است ابتدا تعریف مختصری از فرایند برنامه‌ریزی داشته باشیم. فرایند برنامه‌ریزی تلاش می‌کند تا چارچوبی مناسب را فراهم آورد که طی آن برنامه‌ریز بتواند برای رسیدن به راه حل بهینه اقدام کند (Lee, 1973). ارزیابی یکی از ارکان مهم فرایند برنامه‌ریزی است. به این ترتیب که

نقشه شهر و پرسش از متخصصان مربوطه سه نقطه از شهر که یکی در بخش شمالی، یکی در بخش جنوبی و دیگری در بخش غربی قرار دارد، به عنوان سه گزینه برای استقرار مجتمع‌های مسکونی در نظر گرفته شده‌اند. پس از آن با حضور در نقاط مذکور و مشاهده ویژگی‌های هر بخش و سپس برداشت اطلاعات کیفی، داده‌ها بصورت کمی تبدیل شده و با استفاده از مدل ارزیابی چند شاخصه تاپسیس در جهت انتخاب بهترین گزینه از میان سه گزینه موجود اقدام گردیده است. در نهایت روند کلی این پژوهش را می‌توان با نمودار زیر معرفی کرد:

مکان‌یابی اراضی مسکونی با استفاده از روش ارزیابی چندمعیاره ...

اطلاعات کیفی و کمی (khakee, 1998). مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM)^۱ که برای تصمیم‌گیری‌های پیچیده طراحی شده‌اند، به دو دسته عمده تقسیم می‌شوند:

۱- «مدل‌های چند هدفه» (MODM)^۲

۲- «مدل‌های چند شاخصه» (MADM)^۳

به طوری که مدل‌های چند هدفه به منظور طراحی به کار گرفته می‌شوند، در حالی که مدل‌های چند شاخصه به منظور انتخاب گزینه برتر استفاده می‌شوند (Colson and et al, 1989). از آنجا که هدف این مقاله مکان‌یابی و یا به عبارتی انتخاب مکان مناسب است، از روش چند شاخصه جهت مکان‌گزینی استفاده شده است.

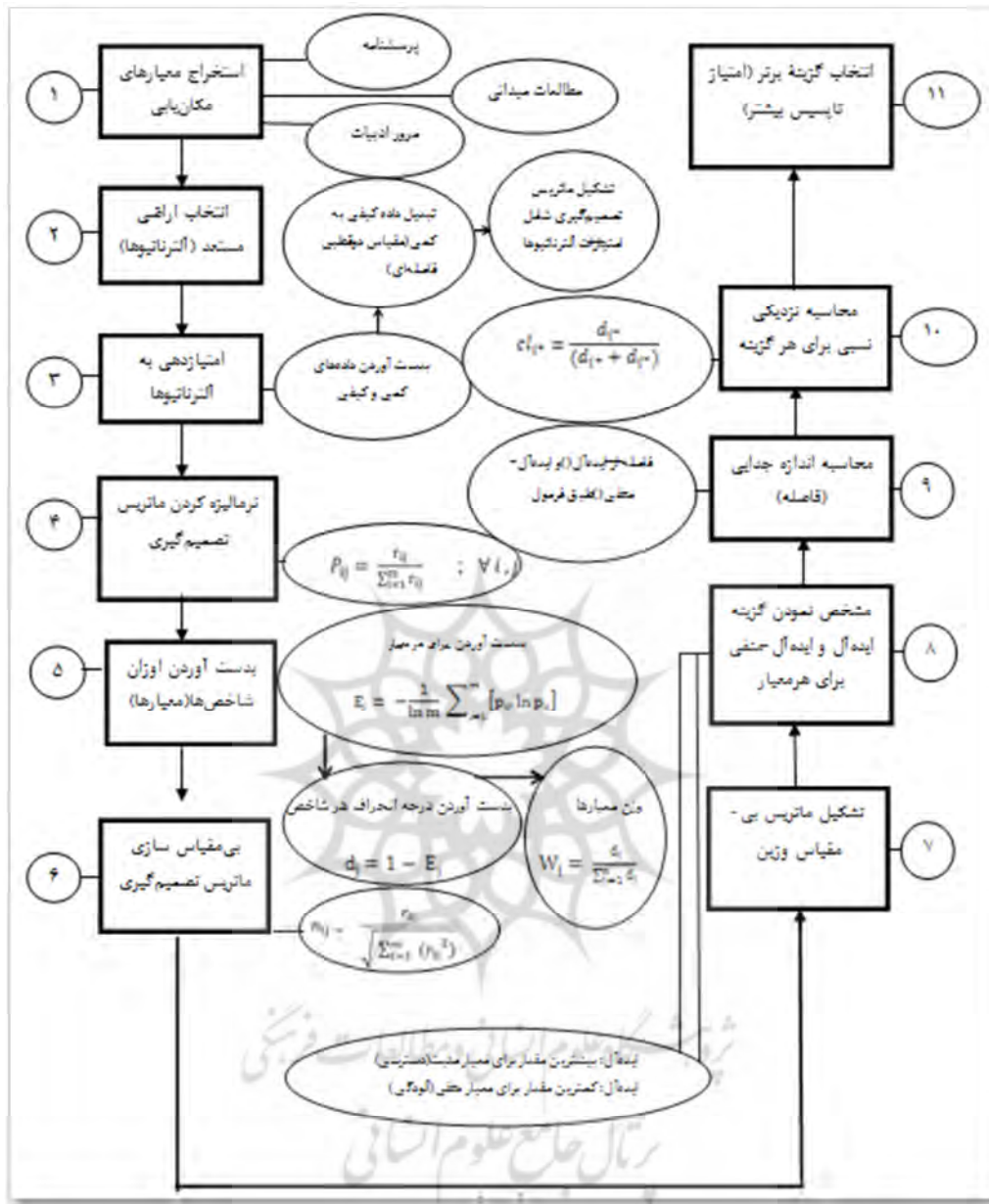
مدل TOPSIS یکی از بهترین مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه است و از آن استفاده زیادی می‌شود (Hwang and Yoon, 1981). در این روش تحلیل چند معیاره گسسته، m گزینه به وسیله n شاخص مورد ارزیابی قرار گرفته و گزینه‌ها بر اساس شباهت به راه حل ایده‌آل رتبه‌بندی می‌شوند (کارآموز و همکاران، ۱۳۸۵). اساس این تکنیک بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی باید کمترین فاصله را با راه حل ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن) و بیشترین فاصله را با راه حل منفی (بدترین حالت ممکن) داشته باشد.

رویکرد و روش تحقیق

این پژوهش یک تحقیق کاربردی است که در آن محقق برای مکان‌یابی اراضی مسکونی ابتدا به منظور شناسایی شاخص‌ها و معیارهای مکان‌یابی اراضی مسکونی به مرور ادبیات و پژوهش‌های انجام شده در این زمینه پرداخته و از نتایج این مطالعات جهت دستیابی به اهداف مورد نظر تحقیق بهره جسته است. سپس با استفاده از روش میدانی برای یافتن اراضی مستعد جهت استقرار مجتمع‌های مسکونی اقدام کرده است. به گونه‌ای که پس از مشاهده عکس‌های هوایی و

1. Multiple Criteria Decision Making
2. Multiple Objective Decision Making
3. Multiple Attribute Decision Making

نمودار ۱: مراحل مکان‌یابی با استفاده از روش TOPSIS

منبع: نگارندگان

متغیرهای تحقیق

متغیر وابسته: اراضی خالی مستعد جهت استقرار مجتمع‌های مسکونی در داخل محدوده شهر متغیر مستقل: مشخصات کالبدی، زیست محیطی، دسترسی و موقعیت نسبت به شهر، ارزش سایت، مالکیت زمین

روش تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری

تجزیه و تحلیل این پژوهش با استفاده از روش‌های ارزیابی چند معیاره که به انتخاب گزینه مناسب از بین چند گزینه انتخابی می‌پردازند، صورت گرفته است. با توجه به قابلیت‌های روش TOPSIS در این مقاله از این مدل استفاده شده است.

محدوده و قلمرو پژوهش**- شهر بهبهان از نظر موقعیت جغرافیایی و تقسیمات کشوری**

شهرستان بهبهان با وسعتی معادل ۳۱۹۵ کیلومترمربع در جنوب شرقی استان خوزستان قرار دارد. از نظر تقسیمات کشوری، شهر بهبهان از جمله نقاط شهری و مرکز شهرستان بهبهان و جزو استان خوزستان شمرده می‌شود. این شهرستان دارای ۳ بخش، ۸ دهستان، یک منطقه نفتی و ۲۳۳ پارچه آبادی است. بخش مرکزی متشکل از شهر بهبهان و حومه و دهستان‌های دودانگه و تشان با وسعت ۲۰۸۶ کیلومترمربع است. از نظر موقعیت جغرافیایی این شهر در ۵۰ درجه و ۱۴ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۵ دقیقه عرض شمالی از خط استوا قرار دارد. مرتفع‌ترین نقطه در بهبهان ۳۳۵ متر و پست‌ترین نقطه ۳۱۵ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. شهر بهبهان در ۲۲۸ کیلومتری جنوب شرقی شهر اهواز، ۷۱ کیلومتری مغرب دوگنبدان، ۵۷

کیلومتری جنوب غربی دهدشت و هشتاد کیلومتری شمال بندر دیلم واقع است. رود مارون از شمال آن با جهت شرقی - غربی می‌گذرد (ویکی پدیا، دانشنامه آزاد) - **بررسی تحولات جمعیتی و مسکن در شهر بهبهان**

بر پایه نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ جمعیت شهر بهبهان برابر ۱۰۷۴۱۲ نفر بوده است و همین بررسی‌های موجود نشان می‌دهد که جمعیت شهر در طول دوره ۵۵ سال بین سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ پیوسته در حال افزایش بوده است، هرچند شدت نسبی افزایش آن در مقاطع مختلف در این دوره زمانی متفاوت است و دو دوره آخر سرشماری، رشد نزولی جمعیت را نشان می‌دهد. این کاهش جمعیت می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد که از جمله آنها می‌توان به مسایل فرهنگی و مهاجرت بهبهانی‌ها از بهبهان اشاره نمود.

جدول ۲. رشد سالانه جمعیت در شهر بهبهان

سال	جمعیت	دوره زمانی	نرخ رشد سالانه جمعیت
۱۳۳۵	۲۹۸۶۶	۱۳۳۵-۱۳۴۵	۲,۹ درصد
۱۳۴۵	۳۹۷۸۴	۱۳۴۵-۱۳۵۵	۲,۲ درصد
۱۳۵۵	۴۹۳۷۸	۱۳۵۵-۱۳۶۵	۴,۸ درصد
۱۳۶۵	۷۸۶۹۴	۱۳۶۵-۱۳۷۵	۱,۱ درصد
۱۳۷۵	۸۸۲۱۳	۱۳۷۵-۱۳۸۵	۱,۴۷ درصد
۱۳۸۵	۱۰۱۱۷۸	۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱,۲ درصد
۱۳۹۰	۱۰۷۴۱۲	-	-

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

را ایجاد نموده است. اقبال عمومی به افزایش طبقات و احداث ساختمان‌های بیش از یک طبقه در سال‌های اخیر در شهر بهبهان نیز مؤید این مسأله است. با این حال ایجاد ساختمان‌های مسکونی جدید و به تبع آن رشد کالبدی و توسعه شهر بهبهان با موانعی روبرو است که باید مورد توجه قرار گیرند.

رشد جمعیت در شهر بهبهان از یک سو و مهاجرت از روستاهای اطراف به شهر بهبهان که یکی از عوامل تأثیرگذار بر کمبود مسکن در این شهر است و کمبود زمین‌های قابل ساخت و موانع دیگر جهت ساخت و ساز مسکن از سوی دیگر و همچنین فرسودگی و غیر قابل سکونت بودن بخشی از منازل مسکونی قدیمی، لزوم ایجاد ساختمان‌های مسکونی جدید در این شهر

نیم هکتار در نظر گرفته شده‌اند. هر سه سایت انتخابی اراضی خالی مستعد جهت استقرار کاربری‌های مسکونی بوده که مالکیت خصوصی ندارند و جزو اراضی ملی محسوب می‌شوند.

سایت A، در حوالی قبرستان شهیدآباد قرار دارد. پارک شاهد در مجاورت این سایت بوده و منازل مسکونی کوی شهرداری نیز در همسایگی آن قرار دارند. همجواری این سایت با کاربری‌های مسکونی و همچنین نزدیک بودن به پارک و فضای سبز و ایجاد دید و منظر مناسب، پتانسیلی مثبت برای این گزینه است، از طرف دیگر نزدیکی به قبرستان که یکی از کاربری‌های ناسازگار با فضاهای مسکونی است نقطه ضعفی برای این گزینه شمرده می‌شود.

سایت B در کوی حجت قرار دارد. این سایت در مرکز کاربری‌های مسکونی هم‌جوارش قرار گرفته است. در نزدیکی این سایت کاربری‌های آموزشی و تجاری محله‌ای قرار دارند و کاربری‌های مجاور آن از لحاظ سازگاری با فضاهای مسکونی مطلوب است. به دلیل اینکه اکثر کاربری‌های اطراف این سایت مسکونی است، نیاز به سایر کاربری‌های مورد نیاز فضاهای مسکونی مانند فضای سبز و امکان دسترسی به مراکز خرید در این سایت مشهود می‌باشد.

سایت C در نزدیکی جاده منتهی به کارخانه سیمان قرار دارد. از پتانسیل‌های این سایت قرارگیری در منطقه خوش آب و هوای شهر و دید و منظر مناسب است. همچنین به دلیل مساحت زیاد آن امکان گسترش سایت و توسعه آتی در آن موجود است. یکی از ضعف‌های این گزینه، نزدیک بودن کانال رو باز جمع‌آوری فاضلاب شهری به این سایت است. همچنین امکان دسترسی به سایر فضاها و کاربری‌های مکمل فضاهای مسکونی مانند کاربری‌های تجاری محله‌ای و آموزشی، از گزینه‌های دیگر کمتر بوده و در صورت استقرار فضاهای مسکونی در این سایت، ساکنین را از لحاظ برآورده کردن نیازهای مربوط به دسترسی با مشکل مواجه می‌سازد.

گسترش شهر بهبهان بسته به مقاطع مختلف تاریخی و بر اساس شرایط اجتماعی و اقتصادی زمان خود و ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی آن شکل گرفته است. به طور کلی موانع و امکانات توسعه شهر بهبهان بر اساس مطالعات انجام شده توسط مهندسی مشاور شهرداری این شهر به شرح زیر است:

اول- موانع توسعه شهر:

الف) زمین‌های کشاورزی موجود و تا حدودی دست نخورده جنوب شرقی، در حد فاصل جاده شیراز و کمربندی دور شهر و جاده زیدون از موانع توسعه و گسترش بافت کالبدی شهر شمرده می‌شود.

ب) موانع ایجاد شده در سمت شمال و شمال شرقی که عبارتند از: تأسیسات تصفیه‌خانه فاضلاب، تأسیسات پروژه سد مارون، احداث جاده کمربندی حد فاصل جاده شیراز و جاده اهواز و زمین‌های شمال جاده فوق از سمت شرق تا شمال، تحت عنوان زمین‌های رزرو شده کشاورزی سد مارون که پس از تکمیل پروژه سد انحرافی، زمین‌های فوق به زیر کشت خواهد رفت.

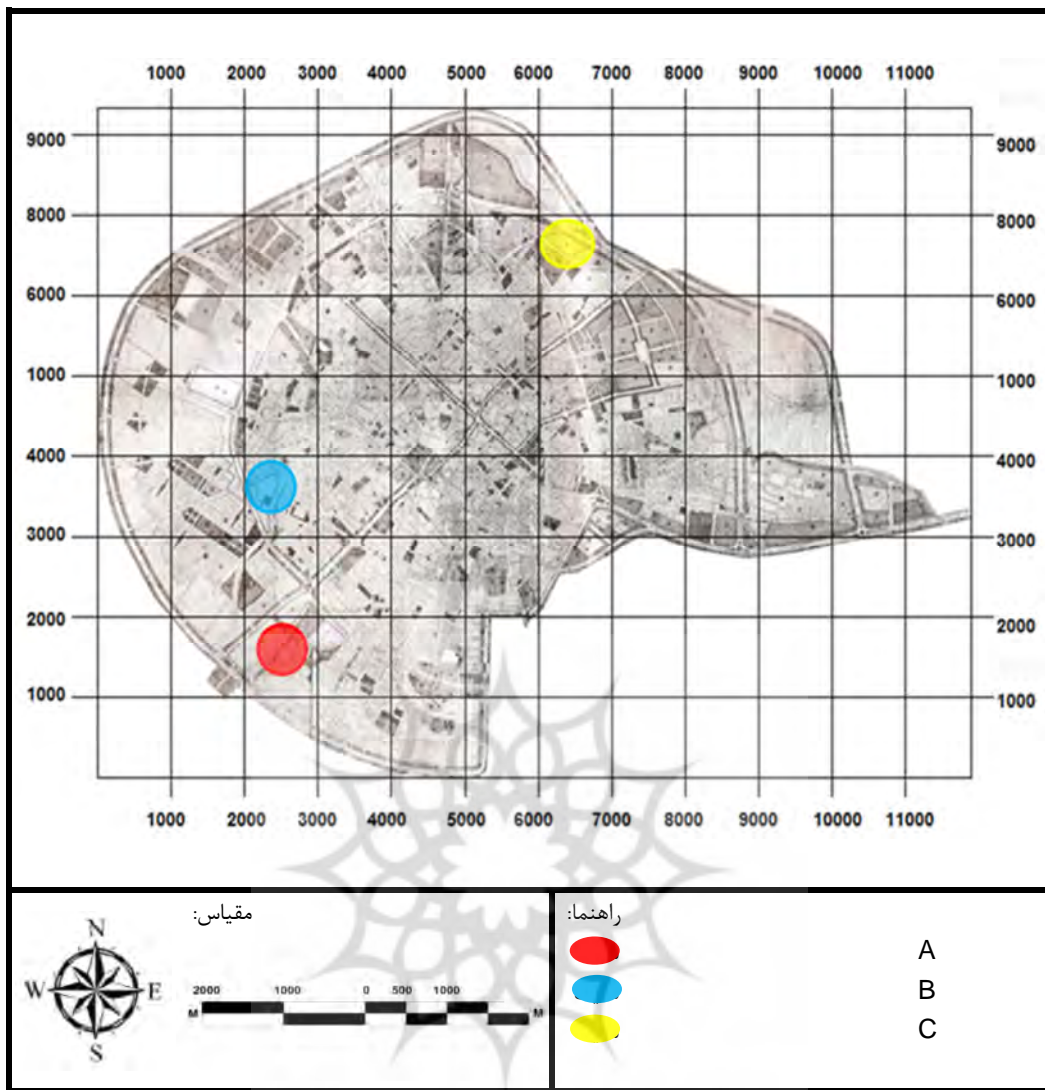
دوم- امکانات توسعه شهر

وجود زمین‌های بایر و نسبتاً مسطح با مالکیت دولتی در قسمت شرق و جنوب شرق، حد فاصل جاده قدیم اهواز تا جاده زیدون و زمین‌های موجود در حد فاصل جاده قدیم اهواز در شمال غربی و کلیه زمین‌های بایر موجود در قسمت پایین خط کمربندی شمالی و امتداد جاده شیراز در ضلع شرق، مجموعاً به صورت یک رینگ دور تا دور شهر، امکانات توسعه فیزیکی شهر را در اکثر جهات تسهیل می‌نماید. امکانات تأسیسات زیربنایی شهری مانند: آب آشامیدنی، گاز، برق، مخابرات و غیره با توجه به پروژه‌های در دست اقدام، زمینه توسعه کالبدی شهر را طی دوره‌های پیش‌بینی شده فراهم می‌آورد.

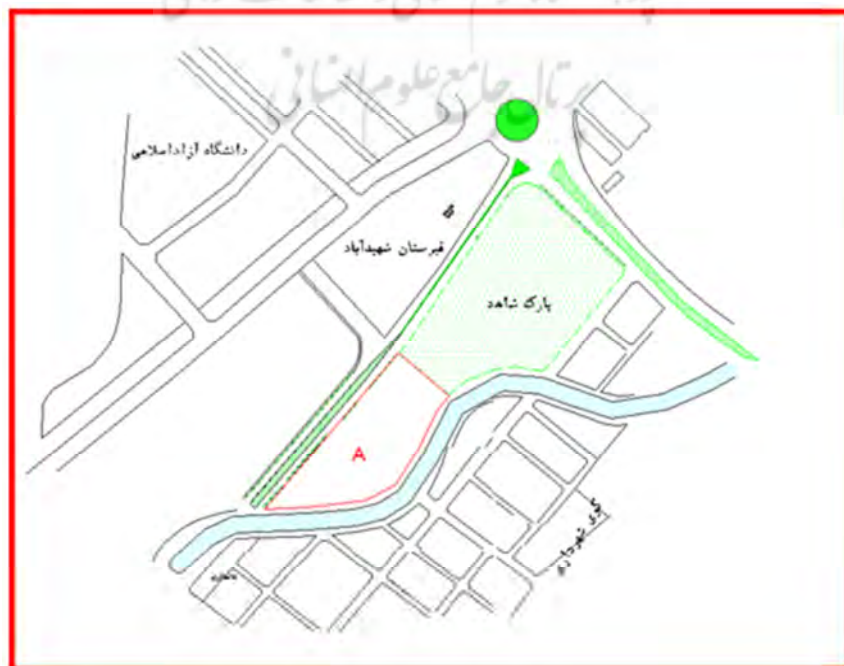
- مکان‌یابی اراضی مسکونی

جهت مکان‌یابی اراضی مسکونی در شهر بهبهان پس از پرسش از متخصصان سه سایت A و B و C به ترتیب با مساحت‌های تقریبی سه و نیم، چهار و نیم و هفت و

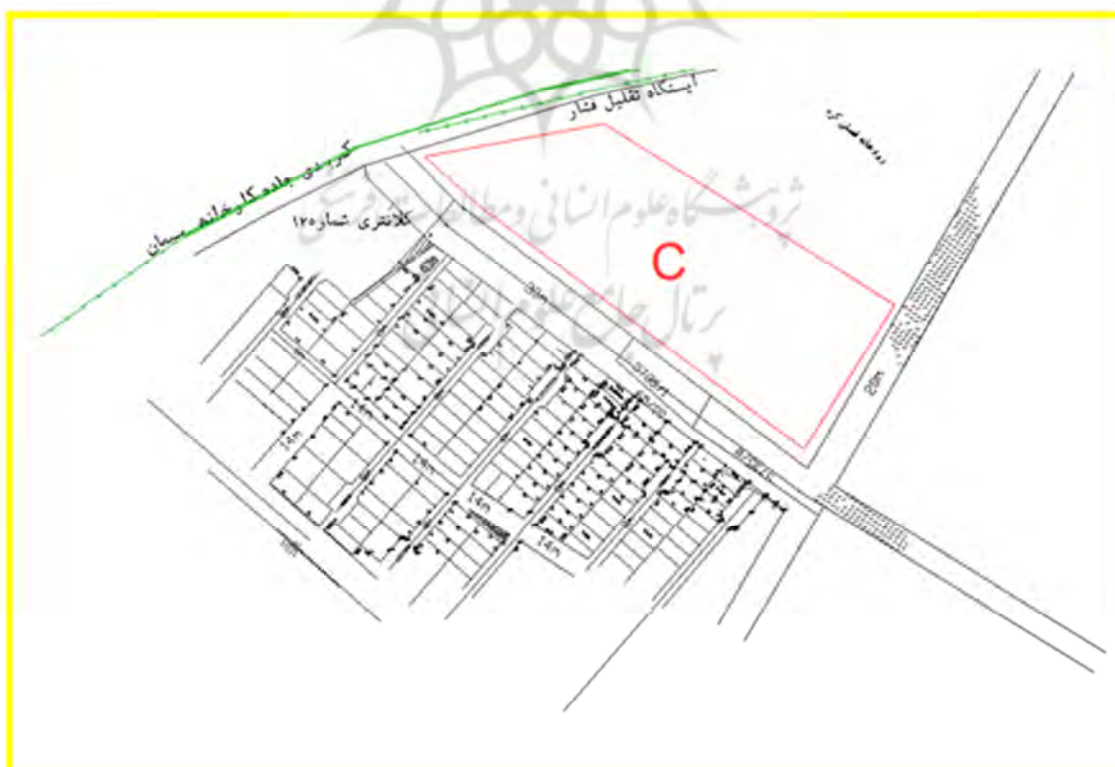
نقشه ۱: گزینه‌های مکان‌یابی شده برای شهر بهبهان

نقشه ۲: سایت A

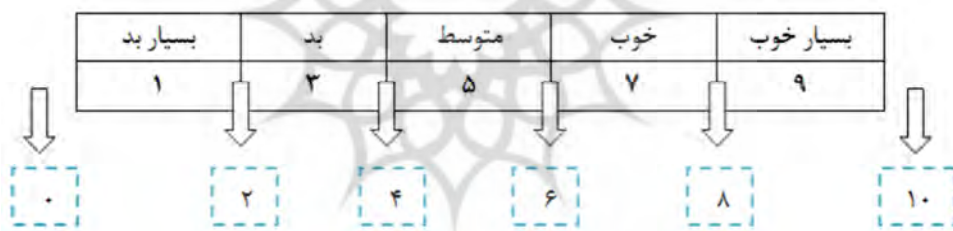
نقشه ۳: سایت B

نقشه ۴: سایت C

اندازه‌گیری، بر اساس یک مقیاس ۱۱ نقطه‌ای است که صفر، کمترین ارزش و ۱۰، بیشترین ارزش را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین نقطه وسط نیز نقطه شکست مقیاس بین مساعدها و نامساعدهاست. باید توجه داشت که ارزش‌هایی مثل ۸، ۶، ۴ و ۲ ارزش‌های واسط بین دو ارزش دیگر هستند و ارزش صفر و ۱۰ کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند (مؤمنی، ۱۳۸۵). در این پژوهش، برای امتیازدهی آلترناتیوهای موردبررسی (اراضی پیشنهادی برای استقرار مجتمع‌های مسکونی) پنج درجه بسیار خوب، خوب، متوسط، ضعیف و بسیار ضعیف در نظر گرفته شده است و به ترتیب با اعداد ۹، ۷، ۵، ۳ و ۱، کدگذاری شده‌اند به گونه‌ای که عدد ۹ نشان دهنده وضعیت بسیار خوب و عدد ۱ نشان دهنده وضعیت بسیار بد است.

نمودار ۲: کدگذاری بر اساس مقیاس دوقطبی فاصله‌ای

میانگین امتیازهای زیرمعیارها، امتیاز آن معیار برای آلترناتیو مورد نظر است. در نهایت ماتریس تصمیم‌گیری شامل امتیازات آلترناتیوها تهیه شده است.

مراحل مکان‌یابی اراضی مسکونی با استفاده از روش TOPSIS

مرحله اول: استخراج معیارها و متغیرهای مکان‌یابی اراضی مسکونی

با توجه به مطالعات انجام شده در زمینه مکان‌یابی اراضی مسکونی معیارها و زیرمعیارهای موجود در جدول (۱) جهت مکان‌یابی اراضی مسکونی معرفی شده‌اند.

مرحله دوم: امتیاز دهی به گزینه‌های انتخابی بر اساس معیارها و زیرمعیارهای معرفی شده

با توجه به اینکه معیارها و زیرمعیارهای معرفی شده کیفی هستند و مقدار عددی ندارند، ابتدا باید به دنبال روشی برای اندازه‌گیری شاخص‌های کیفی باشیم. یک روش عمومی در اندازه‌گیری یک شاخص کیفی، استفاده از «مقیاس دوقطبی فاصله‌ای» است. این

پس از مشاهده اراضی پیشنهادی و انجام برداشت‌های میدانی، جدول شماره (۴) تهیه شده است. در این جدول به امتیاز دهی زیرمعیارها برای هر یک از آلترناتیوهای A و B و C پرداخته شده است که

جدول ۳: امتیاز آلترناتیوها

معیارها	زیرمعیارها	امتیاز A	امتیاز B	امتیاز C
1 کالبدی	شیب و توپوگرافی	۵	۹	۳
	وجود خدمات زیربنایی	۷	۷	۵
	امکان احداث بنا	۷	۹	۳
	میانگین	۶	۸	۴
2 زیست محیطی	عدم نزدیکی به آلاینده‌ها	۳	۷	۱
	عدم وجود مخاطرات طبیعی	۷	۷	۵
	میانگین	۵	۷	۳
3 دسترسی و موقعیت نسبت به شهر		۹	۸	۳

۹	۹	۷	تناسب، ابعاد، فرم و شکل	ارزش سایت	4
۹	۷	۷	دید و منظر سایت		
۵	۷	۵	همخوانی کاربری های همسایگی سایت		
۸	۸	۶	میانگین		
۹	۹	۹	اراضی ملی	مالکیت اراضی	5
۰	۰	۰	اراضی موات		
۹	۹	۹			

$$A \begin{bmatrix} 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \\ 9 & 6 & 9 & 5 & 6 \\ 9 & 8 & 8 & 7 & 8 \\ 9 & 8 & 3 & 3 & 4 \end{bmatrix}$$

ماتریس تصمیمگیری شامل امتیاز آلترناتیوها

مرحله سوم: نرمالیزه کردن اطلاعات ماتریس تصمیم گیری بر اساس فرمول زیر:
(گزینه‌ها = i ، معیارها = j و درایه‌های ماتریس = r_{ij})

$$P_{ij} = \begin{matrix} A \\ B \\ C \end{matrix} \begin{bmatrix} 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \\ 0.3 & 0.27 & 0.45 & 0.33 & 0.33 \\ 0.3 & 0.36 & 0.40 & 0.46 & 0.44 \\ 0.3 & 0.36 & 0.15 & 0.2 & 0.22 \end{bmatrix} \quad P_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^m r_{ij}} ; \forall i, j$$

مرحله چهارم: تعیین اوزان معیارها

گام اول: اگر j نشانه معیارها باشد برای بدست آوردن E_j به ازای هر معیار از فرمول زیر استفاده می‌کنیم:

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m [p_{ij} \cdot \ln p_{ij}] ; \forall j \quad \text{به طوری که } k = \frac{1}{\ln m} \text{ است}$$

معیارها	5	4	3	2	1
E_j	۰٫۹۸۶	۰٫۹۹۱	۰٫۹۱۹	۰٫۹۶۱	۰٫۹۶۴

گام دوم: بدست آوردن درجه انحراف یا عدم اطمینان هر شاخص (معیار) از طریق این فرمول:

$$d_j = 1 - E_j$$

معیارها	5	4	3	2	1
d_j	۰٫۰۱۴	۰٫۰۰۹	۰٫۰۸۱	۰٫۰۳۹	۰٫۰۳۶

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} ; \forall j$$

گام سوم: بدست آوردن وزن هر معیار از طریق این فرمول:

معیارها	5	4	3	2	1
وزن معیارها (W_j)	۰٫۰۷۸	۰٫۰۵۰	۰٫۴۵۲	۰٫۲۱۸	۰٫۲۰۱

باید توجه داشت که مجموع اوزان باید برابر ۱ شود.

مرحله پنجم: الگوریتم ماتریس تصمیم‌گیری

گام اول- تبدیل ماتریس تصمیم‌گیری موجود به یک "ماتریس بی‌مقیاس شده" از طریق فرمول زیر:

$$n_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (r_{ij}^2)}}$$

مقایسه شدن مقیاس‌های مختلف اندازه‌گیری باید از «بی‌مقیاس‌سازی» استفاده کرد که به وسیله آن مقادیر شاخص‌های مختلف، بدون بُعد شده و جمع‌پذیر می‌شوند (نوجوان و همکاران، ۱۳۹۰).

در یک ماتریس تصمیم‌گیری، ممکن است شاخص‌های مثبت و منفی، هر دو وجود داشته باشند. در کنار این قضیه شاخص‌های کمی دارای یک بُعد خاص هستند؛ مثل متر مربع، درصد، شیب و متر. به منظور قابل

$$n_{ij} = \begin{matrix} & \begin{matrix} 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \end{matrix} \\ \begin{matrix} A \\ B \\ C \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0.577 & 0.468 & 0.725 & 0.55 & 0.557 \\ 0.577 & 0.624 & 0.645 & 0.766 & 0.743 \\ 0.577 & 0.624 & 0.241 & 0.33 & 0.371 \end{bmatrix} \end{matrix}$$

آلترناتیوها در آن بی‌مقیاس شده و $W_{n,n}$ ماتریسی است قطری که عناصر قطر اصلی آن غیر صفر بوده و اوزان معیارها را شامل می‌شود.

گام دوم- ضرب کردن وزن‌های معیارها در امتیازات مربوط به هر معیار و ایجاد یک ماتریس "بی‌مقیاس وزین" به گونه‌ای که N_D ماتریسی است که امتیازات

$$V = N_D \cdot W_{n,n} = \begin{bmatrix} V_{11} & \dots & V_{1j} & \dots & V_{1n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ V_{m1} & \dots & V_{mj} & \dots & V_{mn} \end{bmatrix} = \text{ماتریس بی‌مقیاس وزین}$$

$$N_D = \begin{matrix} & \begin{matrix} 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \end{matrix} \\ \begin{matrix} A \\ B \\ C \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0.577 & 0.468 & 0.725 & 0.55 & 0.557 \\ 0.577 & 0.624 & 0.645 & 0.766 & 0.743 \\ 0.577 & 0.624 & 0.241 & 0.33 & 0.371 \end{bmatrix} \end{matrix} \times W = \begin{bmatrix} 0.078 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0.050 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0.452 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0.218 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0.201 \end{bmatrix} =$$

$$V = \begin{matrix} & \begin{matrix} 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \end{matrix} \\ \begin{matrix} A \\ B \\ C \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0.045 & 0.023 & 0.327 & 0.119 & 0.111 \\ 0.045 & 0.031 & 0.291 & 0.166 & 0.149 \\ 0.045 & 0.031 & 0.108 & 0.071 & 0.074 \end{bmatrix} \end{matrix}$$

آلترناتیوهای A و B و C به عنوان ایده آل آن معیار و کمترین مقدار هر معیار به عنوان ایده آل-منفی آن معیار در نظر گرفته می‌شود. به گونه‌ای که:

گام سوم- مشخص نمودن گزینه ایده آل و ایده آل-منفی برای هر معیار
برای این منظور بیشترین مقدار هر معیار از بین

$$\text{گزینه ایده آل} = A^+ = \{ \max(v_{ij} | j \in J) | (i = 1, 2, \dots, m), (j = 1, 2, \dots, n) \} = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\}$$

$$\text{گزینه ایده آل منفی} = A^- = \{ \min(v_{ij} | j \in J) | (i = 1, 2, \dots, m), (j = 1, 2, \dots, n) \} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$$

$$A^+ = \{0.045, 0.031, 0.327, 0.166, 0.149\}$$

$$A^- = \{0.045, 0.023, 0.108, 0.071, 0.074\}$$

گام چهارم - محاسبه اندازه جدایی (فاصله)

فاصله گزینه i ام با ایده آل ها با استفاده از روش اقلیدسی بر اساس فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$d_{j+} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad ; i = 1, 2, \dots, m$$

$$d_{j-} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل - منفی} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad ; i = 1, 2, \dots, m$$

$$\left\{ \begin{array}{l} d_{A+} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل} = \sqrt{\sum_{j=1}^5 (v_{ij} - v_j^+)^2} = 0.06 \\ d_{A-} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل - منفی} = \sqrt{\sum_{j=1}^5 (v_{ij} - v_j^-)^2} = 0.227 \end{array} \right.$$

$$\left\{ \begin{array}{l} d_{B+} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل} = \sqrt{\sum_{j=1}^5 (v_{ij} - v_j^+)^2} = 0.036 \\ d_{B-} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل - منفی} = \sqrt{\sum_{j=1}^5 (v_{ij} - v_j^-)^2} = 0.219 \end{array} \right.$$

$$\left\{ \begin{array}{l} d_{C+} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل} = \sqrt{\sum_{j=1}^5 (v_{ij} - v_j^+)^2} = 0.250 \\ d_{C-} = \text{فاصله گزینه } i \text{ ام از ایده آل - منفی} = \sqrt{\sum_{j=1}^5 (v_{ij} - v_j^-)^2} = 0.008 \end{array} \right.$$

گام پنجم - محاسبه نزدیکی نسبی A_i به راه حل ایده آل. برای بدست آوردن نزدیکی نسبی از فرمول زیر استفاده می‌کنیم:

$$cl_{i+} = \frac{d_{i-}}{(d_{i+} + d_{i-})} \quad ; \quad 0 \leq d_{i+} \leq 1 \quad ; \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$$cl_{A+} = \frac{d_{A-}}{(d_{A+} + d_{A-})} = 0.791$$

$$cl_{B+} = \frac{d_{B-}}{(d_{B+} + d_{B-})} = 0.859$$

$$cl_{C+} = \frac{d_{C-}}{(d_{C+} + d_{C-})} = 0.031$$

شده است. این سایت که در نزدیکی منازل مسکونی کوی حجت قرار دارد، از نظر معیار دسترسی، دید و منظر، عدم وجود آلودگی‌ها و ... پتانسیل‌های بیشتری را نسبت به بقیه گزینه‌ها دارد.

گام ششم- اولویت بندی آلترناتیوها بر اساس میزان Cl_i به گونه ای که هرچه نزدیکی نسبی یک گزینه به ایده آل مثبت بیشتر باشد، گزینه بهتری خواهد بود.

رتبه	امتیاز تاپسیس	گزینه
۲	۰/۷۹۱	A
۱	۰/۸۵۹	B
۳	۰/۰۳۱	C

منابع

ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۸۶). «مدل تحلیلی در سامان‌دهی فضاهای ناحیه‌ای- مورد مطالعه: ناحیه سنگان خاش، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۹، صفحه ۳۵-۵۳.

پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.

حکمت‌نیا، حسن. موسوی، میرنجف (۱۳۸۵). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری، انتشارات علم نوین، تهران.

خاکی، غلامرضا (۱۳۷۸). «روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه نویسی»، انتشارات مرکز علمی تحقیقات کشور، تهران

دلال‌پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۷۹). برنامه‌ریزی مسکن، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.

سعیدنیا، احمد (۱۳۷۸). کتاب سبز راهنمای شهرداری‌ها، وزارت کشور، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری، جلد ۲ و ۴، تهران.

طالب، مهدی (۱۳۷۰). چگونگی انجام مطالعات اجتماعی، انتشارات امیرکبیر، تهران.

کارآموز، محمد؛ احمدی، آزاده؛ فلاحی، مهدیس (۱۳۸۵). مهندسی سیستم، انتشارات دانشگاه صنعتی، چاپ اول، تهران.

مرصوسی، نفیسه؛ خلیل‌پور، ابراهیم (۱۳۸۸). مکان‌یابی پایانه مسافری بین شهری با تأکید بر پارامترهای محیط طبیعی (اقلیم، هیدرولوژی، توپوگرافی) مطالعه موردی شهر تسوج، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ج ۱۰، شماره ۱۳، صفحه ۵۱-۲۸.

مرکز آمار ایران، درگاه ملی آمار استان خوزستان، <http://www.amar.org.ir>، ۱۳۹۰.

مشکینی، ابوالفضل و همکاران (۱۳۹۱). ارزیابی مکان‌یابی پروژه‌های مسکونی مسکن مهر با رویکرد کالبدی-زیست محیطی، با استفاده از مدل سلسله مراتب AHP، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری، شماره دوم، صفحه ۷۰-۵۷.

معمدمدی، م (۱۳۷۴). زیرساخت‌ها و مبانی اولیه فکری در برنامه دوم مسکن»، مجموعه مقالات دومین سمینار سیاست‌های

نتیجه‌گیری

در این مقاله جهت دستیابی به هدف تحقیق یعنی مکان‌یابی اراضی مسکونی، محقق برای یافتن معیارها و مشخصات مکان‌یابی اراضی مسکونی به بررسی مطالعات انجام شده در این زمینه پرداخته است. معیارهای زیادی در تحقیقات مختلف ارائه شده‌اند که کاملترین آنها از لحاظ در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف، در این مقاله مورد استفاده قرار گرفته است و ارزش و وزن هر معیار نیز مشخص شده است. پس از آن با استفاده از نقشه شهر و پرسش از متخصصان، سه نقطه از شهر برای استقرار کاربری‌های مسکونی انتخاب شده‌اند. از میان مدل‌های انتخابگر، مدل تاپسیس به دلیل دارا بودن قابلیت‌ها و داشتن پشتوانه ریاضی قوی برای انتخاب بهترین گزینه از بین گزینه‌های موجود، انتخاب شده است. در این مدل ابتدا باید داده‌های کیفی به داده‌های کمی تبدیل شوند. برای این منظور از «مقیاس دوقطبی فاصله‌ای» استفاده شده است. به گونه‌ای که پس از مشاهده اراضی پیشنهادی و امتیازدهی کیفی آنها بر اساس معیارهای تعریف شده، داده‌های کیفی با استفاده از روش مذکور، به گونه‌ای که در متن ذکر شده است، به داده‌های کمی قابل استفاده در مدل تبدیل شده‌اند. در نهایت ماتریس تصمیم‌گیری شامل امتیازات آلترناتیوها بدست آمده و در ماتریس اوزان معیارها ضرب شده است. در نهایت پس از انجام کلیه مراحل تاپسیس، گزینه‌های انتخابی اولویت‌بندی شده‌اند و سایت B به عنوان بهترین گزینه انتخاب

Colson, C. Kochetkov, Y (1983). " Theory and practice of Multiple-Criteria Decision Making", North-Holand Publishing Company.

Hiraskar, G.H (1998). Fundamentals of Town Planning, Dehli: Dehan pat Rahi Sons.

Hwang, C.L. Yoon, K.P (1981). "Multiple attribute decision making:Methods and applicatios": a state-of-the art survey.

Khakee, A (1998). "Evaluation and planning: inseparable concepts", Town planning Review, Vol 150, No.4, 354-374.

Lee, C (1973). Models in planning, Oxford.

Malien, V.and Mayls, N (2009)."High-quality housing – A key issue in delivering sustainable communities", Building and Environment, 44, p:426.

Mohajeri, M(2007). "Location of Multi-platform support and crisis management after Eearth Quack with GIS; case study:7th region, Master of science Dissertation, University of Tehran, 2007.

توسعه مسکن در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی، جلد دوم، تهران.

ملکی، سعید (۱۳۸۲). بررسی نقش شاخص‌های اجتماعی مسکن در برنامه‌ریزی توسعه مسکن، فصلنامه مسکن و انقلاب، تهران، شماره ۱۴، صفحه ۸۷-۹۶.

مؤمنی، منصور (۱۳۸۵). مباحث نوین تحقیق در عملیات، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.

نوجوان، مهدی؛ محمدی، علی اصغر (۱۳۹۰). کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای با تأکید بر روش‌های TOPSIS و SWA، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۸، صفحه ۲۹۶-۲۸۵.

ویکی پدیا، دانشنامه آزاد، <http://fa.wikipedia.org>

